

שְׁעָרֵי הַתְּשׁוּבָה הַמְּבֹאֵר

להחמיד רבינו יונה ז"ל
מרבתינו הראשונים כמלאכים

ונלוו אליו ספרי רבינו

ספר היראה

יסוד התשובה

אגרת התשובה

מהדורה חדשה ומפוארת, מאירת עינים
מוגהת בהגהה מדויקת ומתוקנת ע"פ דפו"ר וכת"י
בהוספת אלפי מראי מקומות וצייונים
בפתיחת ראשי תיבות וקיצורים
הקטעים חולקו לפיסקאות קצרות, נוספו סימני פיסוק וניקוד
בתוספת כותרות משנה, והערות ביאור
עם ציונים והשוואות לדבריו

יוצא לאור בעזהשי"ת
ע"י ממלכת התורה "עוז והדר"
תשע"ח לפ"ק

בסייעתא דשמיא יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה "עוז והדר"
בנשיאות הגאון הצדיק רבי **יהושע לייפער שליט"א**
אב"ד דק"ק "באר משה" מאנסי
נשיא וראש המערכת

ראש ביהמ"ד ועורך ראשי:
הרב מנחם מנדל פומרניץ

עורך אחראי:
הרב אהרן פישר

עורכים ומבקרים:

הרב יחיאל אורבך, הרב זושא דינקלס, הרב נתנאל וולנר, הרב זעליג רוזנשטרוך, הרב משה מנחם רנד

כל הזכויות שמורות
לממלכת התורה 'עוז והדר'

Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות
אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאכסן
במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס
ובהוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדיון. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:
'היכלי תורה'

בארץ ישראל - טל: 1800-22-55-66 פקס: 543-5884 (03)

בארה"ב - Tel: (718)437-0054 Fax: (718)437-3514

באירופה - Tel: (718)437-0054

נדפס בא"י על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

Printed in E. Israel

עימוד: הרב שמואל סאמט
עיצוב וגלופות: גולדגרף - שוהם בע"מ

הארות והערות יתקבלו בברכה
ת.ד. 9359 בית שמש
פקס: 03-5423180

השער הראשון

• בבאור מצות התשובה ועקריה •

החוטאים צריכים לשוב בתשובה

א. מן המובנות אשר הטיב ה' יתברך עם בְּרוּאיו, בִּי הֵבִין לָהֶם תְּדָרָךְ לַעֲלֹת מִתּוֹךְ פֶּתַח מַעֲשֵׂיהֶם וְלָנוֹס מִפֶּחַ פִּשְׁעֵיהֶם*, לַחֲשֹׁךְ נִפְשָׁם מִנִּי שְׁחָתִי וּלְהָשִׁיב מַעֲלֵיהֶם אִפּוֹ וּלְרַחֲמָם¹, וְהוֹחִירָם לָשׁוּב אֵלָיו בִּי יַחְמָאוּ לוֹ, לָרֵב טוֹבוֹ וַיִּשְׂרֹד, בִּי הוּא יִדַּע יִצְרָם,^[א] שְׁנֵאמַר (תהלים כה ח) 'טוֹב וַיִּשְׂרֵה ה' עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בְּדֶרֶךְ'.^[ב] וְאֵם הֲרָבוּ לַפִּשׁוּעַ וּלְמִרְדּוֹד וּבִגְדוֹ בּוֹגְדִים בְּגֵדוֹ,^[ג] לֹא סָגַר בְּעֵדָם דְּלִתִּי הַתְּשׁוּבָה, שְׁנֵאמַר (ישעיה לא ו)

• ביאורים •

האפשרות לשוב על לשעבר, 'ולנוס מפח פשעיהם' הוא להיות שמור על להבא שלא יחטאו עוד. **ב.** שלא יענשו בעוה"ב בגיהנם. **ג.** שלא יענשו בעולם הזה. **ד.** כלומר, לרוב טובו וישרו הורה להם ה' דרך תשובה כדי שישוּבו אליו.

א. כי העבירה נחשבת לבור יקוש שהנופל בה נגרר לעבירות אחרות, וכמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"ב) עבירה גוררת עבירה, וע"י התשובה הוא יוצא מן הבור ושב ללכת בדרכים ישרות. ובכנפי יונה פירש ש'לעלות מתוך פחת מעשיהם' הוא

• ציונים ומקורות •

יכין השי"ת את צעדיו, ואיך תעלה כזאת על לבו לגזול ולחמוס ולחטוא לאלהיו. והנה זאת דומה למלך שעבר על פסח אחד, ויחמול עליו וישארו על זרועו לנחותו הדרך שיחפוץ ללכת, התחיל הפסח ההוא לשלוח ידו מבין זרועות המלך הנושא אותו, ולכרות כל עצי עדן אשר למלך, ולירות בחצים לכל הנמצא מאוהבי המלך, ולכל אשר הבטיחו המלך ויצו עליו לאמר אשר כל הנוגע בו כנוגע בבת עינו, היש עזות מזה וטפשות ובגד בוגדים כזה.

[ג] לא סגר בעדם דלתי תשובה. במדרש (איכ"ר ישן ג מד): ד"א 'סכות בענן לך' (איכה ג מד). ר' חנינא בר פפא בעא קומי ר' שמואל בר נחמני, א"ל בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה, מהו 'סכותה בענן לך מעבור תפלה', א"ל

[א] שנאמר 'טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך'. ובילקוט (תהלים רמז תשכ): ד"א 'טוב וישר ה'', למה טוב שהוא ישר, ולמה ישר שהוא טוב. שאלו לחכמה חוטא מה עונשו, א"ל 'חטאים תרדף רעה' (משלי יג כא). שאלו לנבואה חוטא מה עונשו, א"ל 'הנפש החוטאת היא תמות' (יחזקאל יח ד). שאלו לתורה חוטא מה עונשו, א"ל יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו, א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו, הה"ד 'טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך', שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה.

[ב] ואם הרבו לפשוע ולמרדוד ובגד בוגדים בגדו. ראה מה שכתב רבינו במשלי (טז ח): וראה נא עוצם התוכחת ומה נמלצת היא, כי לא וכל איש להגיע מחשבות לבבו לפועל עד אשר

‘שׁוּבוּ לֹאֲשֶׁר הָעֵמִיקוּ סָרָה’. ^[ח] וְנֶאֱמַר (ירמיה ג כב) **‘שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבְבִים אַרְפָּה מְשׁוּבוֹתֵיכֶם’.** ^{ה.}

התשובה מטהרת האדם אף אם שב מחמת צרותיו

וְהוֹזְהֵרְנוּ עַל תְּשׁוּבָה בְּכֶמֶה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, וְהִתְפָּאֵר, כִּי תְּשׁוּבָה מְקַבֶּלֶת גַּם כִּי יָשׁוּב הַחֹטֵא מֵרַב צָרוֹתָיו, כֹּל

● ביאורים ●

לכל העבירות (כנפי יונה). 1. בכמה מקומות כתב רבינו הפסוקים שמהם משתמע חובת התשובה, להלן (אות לה) הביא לשון הכתוב (בראשית ד ז) ‘הלוא אם תיטיב שאת’ וגו’, וכן להלן (שער ד אות יז) הביא הכתוב (ויקרא טז ל) ‘לפני ה’ תטהרו’, וכן הכתוב (דברים ד ל) ‘ושבת עד ה’ אלהיך ושמעת בקולו’.

ה. הביא שלשה כתובים ללמד על שלשה אופני החטא, קודם החטא יכול לשוב שנאמר ‘טוב וישר ה’ וגו’, ואף אם חטא כמה פעמים והעמיק בבור החטאים, אף הוא יכול לשוב כמו שנאמר ‘שובו לאשר העמיקו סרה’, ואף אם חטא בחטאים קשים אף הוא יכול לשוב, כמו שנאמר ‘שובו בנים שובבים’, שהכוונה

● ציונים ומקורות ●

בפרהסיא אין מקבלין אותן. ר”ש ור’ יהושע בן קרחה אומרים בין כך ובין כך מקבלין אותן, משום שנאמר (ירמיה ג כב) ‘שובו בנים שובבים’, א”ר יצחק איש כפר עכו אמר ר’ יוחנן הלכה כאותו הזוג.

[ח] והוזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה. ראה לשון רבינו להלן (אות לה): ונאמר (בראשית ד ז) ‘הלוא אם תיטיב שאת’ וגו’. פירוש, ‘למה נפלו פניך’ (שם פסוק ו), הלא אם תיטיב מעשיך ותשוב אלי, תשא פניך, מלשון ‘כי אז תשא פניך ממום’ (איוב יא טו), ויש לפרשו לשון סליחה. ‘ואם לא תיטיב לפתח חטאת רובץ’, אם לא תשוב מאשר חטאת, לא העון אשר בידך לבדו ילין אתך, כי היצר רובץ לפתח להחטיא אותך בכל אשר תלך, וינצח אותך תמיד אחרי אשר נצח אותך, ויקוש לך, וגם נלכדת ולא שבת. ‘ואליך תשוקתו’ להדיחך, ואורב לך בכל עת. ‘ואתה תמשל בו’, אם תרצה להתגבר עליו. על כן תענש על החטא, אחרי אשר נתתי לפניך היכולת לכבוש את יצרך. ולהלן (שער ד אות יז) כתב רבינו: ועל זה שאמרו ז”ל (יומא פו.) כי על כריתות ומיתות בית דין, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורי ממוקין, יש שאלה, והלא כתוב (ויקרא טז ל) ‘מכל חטאתיכם לפני ה’ תטהרו’. והתשובה בזה, כי מה שנאמר ‘לפני ה’ תטהרו’,

שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים, כההיא דא”ר יוסף בר חלפתא עתים הם לתפלה, מן הדין קרייא ‘ואני תפילי לך ה’ עת רצון’ (תהלים סט יד), נמשלה התפלה למרחץ, מה המרחץ הזה פעמים פתוחה פעמים נעולה, כך הם שערי תפלה, פעמים פתוחה פעמים נעולה, אבל התשובה נמשלת לים, מה הים הזה לעולם פתוח, כך שערי תשובה לעולם פתוחים. ומה המרחץ אדם הולך למרחץ לרחוץ והוא מוצא שם אביו או רבו מתבייש והולך לו, כך הם שערי תפלה, אבל הים מוצא רבו או אביו מרחיק עצמו קימעא ורוחץ במקום אחר, כך הם שערי תשובה. ר’ יוסי ור’ ברכיה ור’ חלבו בשם ר’ ענן בר יוסף, אף שערי תשובה לעולם פתוחים, מן הדין קרייא, ‘והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע’ (ישעיה סה כד).

[ד] ונאמר ‘שובו בנים שובבים ארפה משובותיכם’. בכנפי יונה ביאר שמפסוק זה ראייה שיש תשובה אף לחטאים קשים, ויש להביא ראייה לזה מן הגמרא (בכורות לא.), וז”ל: תנו רבנן וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית, דברי ר’ מאיר, רבי יהודה אומר חזרו במטמוניות אין מקבלין אותן, בפרהסיא מקבלין אותן, איכא דאמרי אם עשו דבריהן במטמוניות מקבלין אותן,

שָׁכַן אִם יָשׁוּב מִירָאֶת ה' וְאַהֲבָתוֹ, שְׁנֵאֲמַר (דברים ד ל) 'פֶּצֶר לָךְ וּמִצְאוֹךָ כָּל תְּדָבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ'.^[1] וְהִתְפָּאֵר בְּתוֹרָה, כִּי יַעֲזוֹר ה' לְשָׁבִים פֶּאֶשֶׁר אֵין יָד מִכַּעַם מִשְׁנֵת, וַיִּתְּנֵם בְּקֶרֶם רוּחַ מְהוֹר לְהַשִּׁיג מַעְלֹת אַהֲבָתוֹ, שְׁנֵאֲמַר (שם ל ב) 'וְשִׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כִּבְלָ אֲשֶׁר אֲנִי מִצֹּחַ הַיּוֹם אֶתָּה וּבִנְיָךְ כִּבְלָ

• ביאורים •

ז. הרי שאף אם שב בתשובה מחמת שצר לו יקבלו ה' וימחל לו על חטאיו.

• ציונים ומקורות •

כל יעורר את האהבה, וכתבו תלמידי בעש"ט בשם רבם שההשתדלות מן האדם אינו רק להשיג עבודה מיראה, והשי"ת ישלח לו האהבה כי דרכו של איש וכו' (קידושין ב:), כי כבר ידעת יראה בחינת נוקבא ואהבה דכורא, והבן.

[1] והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת. בביאור פסוק זה נחלקו הראשונים, דעת הרמב"ם (תשובה פ"ז ה"ה) שהוא הבטחה שסוף ישראל שיעשו תשובה בסוף הגלות ומיד יגאלו, [ונראה שהוא לשיטתו שמצות התשובה הוא וידוי דברים בלבד, ולא החזרה בתשובה בלבד. ראה מנחת חינוך (מצוה ססד) שהאריך בזה]. ודעת הרמב"ן (דברים ל יא) שכאן נצטוו ישראל לשוב בתשובה, וז"ל: וטעם 'כי המצוה הזאת' (שם) על כל התורה כולה. והנכון, כי על כל התורה יאמר (שם ח א) 'כל המצוה אשר אנכי מצוך היום', אבל 'המצוה הזאת' על התשובה הנזכרת, כי 'השובות אל לבבך' (שם ל א), 'ושבת עד ה' אלהיך' (שם פסוק ב), מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני לרמז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם, לאמר כי אם יהיה נדחק בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום, וזה טעם 'בפיך ובלבבך לעשותו' שיתודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם, וישבו בלבם אל ה', ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות כאשר הזכיר (שם) 'אתה ובניך בכל לבבך' כמו שפירשתי (שם). ע"כ. ואילו דעת רבינו כדעת הרמב"ן, שיש מצוה לעשות תשובה בלב מלבד

מצות עשה היא על התשובה, שנחפש דרכינו ונחקרה ונשובה אל ה' ביום הכפורים. ואף על פי שנתחייבנו על זה בכל עת, הנה החיוב נוסף ביום הכפורים. והטהרה אשר בידנו, היא התשובה ותיקון המעשים. אבל מה שכתוב (שם) 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם', שהוא אמור על הטהרה שה' יתברך מטהר אותנו מן העון, ומכפר עלינו כפרה שלמה ביום הכפורים בלא יסורין, זה נאמר על מצות לא תעשה. אבל על כריתות ומיתות בית דין, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין.

וראה בבני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר ד, דרוש ג יד): ויאמר עוד 'שובה ישראל עד הוי"ה אלקיך', ז"ל רבינו יונה בשער התשובה התבאר בתורה כי יעזור השי"ת לשבים כאשר אין יד טבעם משגת, ויחדש בקרבם רוח (חדשה) טהור להשיג מעלת אהבתו עכ"ל, הבן הדברים הגם שהתשובה צריכה להיות מעומקא דליבא באהבה עזה לי"י, עם כל זה להיות האדם עדיין משוקע בחטא הנה החטא מכסה את אור הנפש, והשכל לא יתפעל באהבת בוראו בהתגלות לבו כמו שמתפעל באהבה עולמית, דהיינו עכ"פ כאהבת אשה ובנים, עכ"ז כיון שמסכים בלבד ומתחיל לשוב ועושה כל מה שהוא בטבעו לפי ערכו, יעזרו הש"י ברוב חמלתו ויתגלה לו אהבת בוראו ויעשה תשובה באהבה עזה תשובה עילאה, וזהו שובה ישראל עד י"י אלקיך, אין לך לשוב אלא עד י"י היינו מה שהוא בטבעך, והש"י יעוררך באהבה, כי (כעת) כשלת בעונך והחטא מכבה את האהבה ומעווור את העין, על כן האדם יעשה את שלו עכ"פ לשוב כפי טבעו והבורא

לְבַבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ. וְאָמַר בְּסוֹף הָעֲנִינִן (שם פסוק ו) 'וּמַלְּה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבַבְךָ וְאֶת לְבַב זֶרַעְךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבַבְךָ וְגו', רָצָה לֹמַר בְּמַה שֶּׁלֹּא הִשְׁגַּת אֶתְּהָ וּבְנִיךָ, יְמוּלֵה ה' אֶת לְבַבְךָ וְאֶת לְבַב זֶרַעְךָ לְהִשְׁגִּי בְּאַהֲבָתוֹ". וְהִנְבִּיאִים וְהַכְּתוּבִים דְּבָרוּ תָמִיד עַל דְּבַר הַתְּשׁוּבָה, עַד כִּי בָאוּ עֲקָרֵי הַתְּשׁוּבָה בָּלָם מִפְּרָשִׁים בְּדַבְרֵיהֶם בְּאִשֶּׁר יִתְבָּאֵר.

אם אינו שב בתשובה נענש

ב. וְדַע, כִּי הַחֹמֶט בְּאִשֶּׁר יִתְאַחַר לָשׁוּב מִחֲמַתּוֹ, יִכְבַּד עָלָיו מְאֹד עֲנָשׁוֹ בְּכָל יוֹם^ט, כִּי הוּא יוֹדֵעַ כִּי יֵצֵא הַקְּצָף עָלָיו וְיֵשׁ לוֹ מְנוּס לָנוּס שָׁמָּה, וְהַמְנוּס הוּא הַתְּשׁוּבָה, וְהוּא עוֹמֵד בְּמִדְרֹו וְהֵנוּ בְּרַעְתּוֹ, וּבִידֹו לְיֵצֵאת מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה, וְלֹא יִגֹּור מִפְּנֵי הָאֵף וְהַחֲמָה, עַל כֵּן רָעַתוֹ רַבָּה. וְאָמְרוּ ז"ל עַל הָעֲנִינִן הַזֶּה בְּמִדְרַשׁ קִהְלֶת (קה"ר ז טו), מִשְׁלַל לְבַת שֶׁל לְסָטָיִם שֶׁחִבְשָׁן הַמֶּלֶךְ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְחִתְרוֹ מִחֲתָרֶת פָּרְצוֹ וַיַּעֲבְרוּ, וַיִּשְׁאַר אַחֲד מֵהֶם. בָּא יֶשֶׁר בֵּית הַסֵּפֶר וְרָאָה הַמִּחֲתָרֶת חֲתוּרָה וְהָאִישׁ הַהוּא עוֹדְנֵנוּ עֲצוּר, וַיֵּךְ אוֹתוֹ בְּמַטְהוֹ. אָמַר לוֹ, קִשָּׁה יוֹם, הֲלֹא הַמִּחֲתָרֶת חֲתוּרָה לְפָנֶיךָ, וְאִיךָ לֹא מִחֲתָרֶת לְהַמְלִיט עַל נַפְשְׁךָ^י.

● ביאורים ●

בתשובה, כמו שאמרו חז"ל (יומא פו:): עבר עבירה ושנה נעשית לו כהיתר, מלבד זאת יכבד עליו העונש על מה שחטא כבר משום שלא שב בתשובה. **י.** מצות התשובה שונה בזה משאר המצוות עשה, שכל מצות עשה אין עונש אם מאחר מלקיימה, אבל מצות התשובה אם מאחר מלקיימה עונשו גדול, כיון שהוא בא לכפר על הקצף הגדול שכוועסים עליו מן השמים, ועל כן יש לו למהר ולשוב, ואם אינו שב במהרה הרי ענשו גדול, כיון שמותיר עליו את הקצף, וכמו שיתבאר במשל להלן (כנפי יונה). **יא.** ובכך שלא מיהר להמלט על נפשו מראה שאינו חושש מכעס המלך ומענשו, וכמו כן החוטא

ח. כוונת רבינו להוכיח שהכתוב 'ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך', הוא הבטחה שיעזור ה' לשבים לשמוע בקולו, כי אם הוא מן הציווי מהו שכתוב אח"כ 'ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך' וגו', והרי מתחילה צוה לשמוע בקולו בכל לבבך ובכל נפשך, ומדוע אחר ששב האדם בתשובה צריך שימול ה' את לבבו, אלא ודאי שאף מה שכתוב 'ושמעת בקולו וגו' בכל לבבך ובכל נפשך', הוא הבטחה שסייע ה' ביד השבים, ומסיים הכתוב שימול ה' את לבבם לאהבה אותו (כנפי יונה). **ט.** כלומר מלבד מה שמוסיף לחטוא שהוא חמור מאוד וקשה לו לשוב

● ציונים ומקורות ●

ה' לשוב בתשובה שלמה לפניו, אף יותר מאשר תשיג יד השב.

וידוי דברים, וזה נלמד מ'ושבת עד ה' אלהיך', ואילו המשך הכתוב הוא הבטחה לסיוע שסייע

ה תשובה השער הראשון שְׁעָרֵי

יזדרז לשוב בתשובה

ג. וְלֹא יִמָּצֵא אַחֲרֵי הַתְּשׁוּבָה וּלְתִי בְּעַמִּי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר הֵם חֹזִים שׁוֹכְבִּים, וְלֹא יָשִׁיבוּ אֶל לָבָם, וְלֹא רַעַת וְלֹא תְבוּנָה לָהֶם לְמַהֵר לְהַמְלִיט עַל נַפְשָׁם י. וְיֵשׁ מֵהֶם נִדְחִים מֵעַל ה' בְּרוּךְ הוּא, לֹא יֵאֱמִינוּ לְעֵנֶשׁ הַחֲטָא י. וְאָמְרוּ ו' (ברכות יט.) אִם רֵאִיתָ תִּלְמִיד חָכָם י' שֶׁעָבַר עֲבָרָה בְּלִילָהּ, אֵל תִּתְּרֶהּ אַחֲרָיו בַּיּוֹם, כִּי בְּאֵמֶת עָשָׂה תְּשׁוּבָה.

הממהר לשוב קשה לו לחטוא שוב

ד. וְעוֹד, הַתְּבוּנָה בְּרַעַת הַמִּתְאַחֵר מִן הַתְּשׁוּבָה כִּי רַבָּה הִיא, כִּי לֹא הַתְּמַחֲמָה, כִּי שָׁב חֵישׁ, נֶאֱמַר בְּמִרְרוֹת לֵב בְּרִגְזָהּ וּבְרִאגָּהּ, וְדִלְפָּה עֵינָיו מִתְנוּגָה, כִּי יִפְגְּשֶׁהוּ יֵצְרוֹ שְׁנִית וַיִּזְדַּמֵּן חֲטָא לִידוֹ, וַיִּכְבּוֹשׂ אֶת יֵצְרוֹ וַיִּזְכּוֹר אֲשֶׁר עָבְרָה עָלָיו כּוֹס הַמִּרְרוֹת וְלֹא יוֹסִיף לְשִׁתּוֹתָהּ עוֹד י, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ד ה) 'רִגְזוֹ וְאֵל תַּחֲטָאוּ'. בְּאוֹרוֹ, רִגְזוֹ וְהַצְמַעְרוֹ עַל אֲשֶׁר חֲטָאתֶם וְאֵל תַּחֲטָאוּ עוֹד, כִּי הַזְכִּיר חֲטָאָם לְמַעַלְהָ בְּאָמְרוֹ (שם פסוק ג) 'תִּבְקְשׁוּ כּוֹב סֶלָה'. וַיַּעֲד עַל זֶה הַפְּרוּשׁ אָמְרוֹ 'רִגְזוֹ, מִלְּשׁוֹן 'אֵל תִּרְגְּזוּ בְּדַרְדָּר' (בראשית מה כד), 'וְתַחֲתִי אֲרִגּוֹ' (חבקוק ג טז), עֲנִינָם הַצַּעַר עַל הַדְּבָר שֶׁעָבַר וְעַל הַחֵוָה, וְלֹא אָמַר 'יִרְאוּ' אוֹ 'גּוֹרוּ' י.

כשחוטא שוב הוא חמור יותר

וְכֹאֲשֶׁר יֵאָחַר לְשׁוֹב, בָּבֵא חֲטָא לִידוֹ, יִפּוֹל בְּמוֹקְשׁוֹ כְּנֶפֶל בּוֹ בַּתְּחִלָּה, וַיִּגְדֵּל עֹנֵוֹ הָאַחֲרוֹן מְאֹד, וְתַעֲלָה רַעַתוֹ לְפָנָיו ה',

● ביאורים ●

שאינו מממהר להמלט מן הכעס מראה שאינו חושש מהעונש. יב. כתב כאן כמה דרגות, יש מהם שהם ישנים, ויש מהם שאף שאינם ישנים מ"מ הם כשוכבים על מטתם ואינם ממהרים לקום ולהתעורר, ויש מהם שאף שמתעוררים לשוב בתשובה, מ"מ אינם ממהרים לעשות זאת מחמת חוסר דעתם. יג. כאן הוסיף רבינו דרגה קשה מכל הנ"ל, והם אותם שנחשבים כמתים מחמת שאינם כלל בשכר ועונש, והם אינם שבים כלל בתשובה, ואינם מתעוררים לכך והם נידחים לגמרי מאת ה'. יד. ראה להלן (שער ג אות יטו) שכתב רבינו

שהכוונה לירא חטא וירא ה'. טז. כלומר מלבד מה שחטא בכך שלא שב בתשובה על חטאו הראשון, והרי זה כמחתרת חתורה שאינו בורח דרכה שענשו גדול, עוד רבה רעתו שהוא שונה בחטאו ועושהו שוב, ואם היה שב בתשובה היה זוכר המרירות הגדולה שהיתה לו, ולא היה חוטא פעם נוספת. טז. אם הכוונה 'רגזו' על העונש שיבוא לעתיד וכלומר תפחדו מן העונש ולכך אל תחטאו, היה לו לומר 'גורו' או 'יראו', אבל הלשון 'רגזו' משמע על לשעבר, תשובו בתשובה על מה שחטאתם כבר, וזה יסייע בידכם שלא תחטאו שוב.

[1] כִּי מִרְאשִׁית לֹא חָשַׁב כִּי פִתְאוֹם יָבוֹא הַיָּצֵר הַשּׁוֹדֵד עֲלָיו. אֵךְ אַחֲרֵי
אֲשֶׁר רָאָה יְדֵלוֹת כָּחוֹ, וְאֲשֶׁר גָּבְרָה יָד יִצְרוֹ עֲלָיו וְכִי עָצוֹם הוּא מִמֶּנּוּ,
הָיָה עֲלָיו לְרֹאוֹת כִּי פְרוּעַ הוּא, וְלִשְׁתֵּי עֲצוֹת בְּנִפְשׁוֹ לְהוֹסִיף בָּהּ יִרְאֵת
ה', וּלְהַפִּיר פִּתְחוֹ עָלֶיהָ, וּלְהוֹתֵר מִמָּאֲרַב יִצְרוֹ, וּלְהַשְׁתַּמֵּר מֵעֲוֹנוֹ. וְאָמַר
שְׁלֹמֹה עֲלָיו הַשְּׁלֹמֹם 'בְּכָלֶּךָ שָׁב עַל קִאֹ כְּסִיל שׁוֹנָה כְּאוֹלֵתוֹ' (משלי כו יא).
בְּאוּרוֹ, כִּי הַכָּלֵב אוֹבֵל דְּבָרִים נִמְאָסִים, וְכֹאֲשֶׁר יָקִיא אוֹתָם נִמְאָסִים
יוֹתֵר, וְהוּא שָׁב עֲלֵיהֶם לְאִכְלָם, בֶּן עֲנִין חֲכִסִּיל, כִּי יַעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה מְנַגֵּה,
וְכֹאֲשֶׁר יִשְׁנֶה בּוֹ, מְנַגֵּה יוֹתֵר, כֹּאֲשֶׁר בְּאֲרֵנוֹ".

השונה בחטאו קשה לו לשוב

ה. וְהַשְׁנִית, כִּי הַשׁוֹנָה בְּחַטָּאוֹ תְּשׁוּבָתוֹ קָשָׁה, כִּי נַעֲשֶׂה לוֹ חֲחָמָא
בְּחֵתֵר, וּבִזָּה כְּבָרָה מְאֹד חֲחָמָתוֹ", בְּמוֹ שְׁנַאֲמַר (ירמיה ג ה) 'הִנֵּה דְבַרְתָּ

● ביאורים ●

יז. כאן מוכיח רבינו שהחטא השני הוא
נמאס ביותר ואינו כחטא רגיל, והראיה מן
הכלב שכאשר שב לאכול את מאכלו הוא
נמאס יותר ממאכלו הראשון (כנפי יונה).
יח. שלפי שחוטא שוב ונעשה לו החטא

כהיתר, על כן קשה לו לשוב על חטאו
הראשון, ואז החטא הראשון נעשה כבד
יותר, כיון שאילו אם ישוב על חטאו לא
תהיה התשובה גמורה לפי שהיא כהיתר
בעיניו (כנפי יונה).

● ציונים ומקורות ●

שאמרו רבותינו ז"ל (יומא פה:) האומר אחטא
ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו כו'.
ודקדקו המפרשים מדוע קאמר ב' פעמים אחטא
ואשוב, ודברי המפרשים בזה ידוע. ולדרכנו אתי
שפיר, כי בפעם הראשונה יצויר שמותר לחטוא
על דעת שישוב, כגון שהוא נבון בשני סברות,
אם לעשות כך הוא כבוד להשי"ת, או לעשות
בהפכו הוא כבוד להשי"ת, ואינו יודע איך לעשות,
ואין לו אדם אחר להשגיח במעשיו, אזי מוכרח
לעשות עבירה וקצת ממנה כאשר עשה דוד
המלך ע"ה בכרתו כנף מעילו, ועשה לכתחלה על
סמך שכאשר יראה אח"כ שהוא עבירה יעשה
תשובה, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה בקפיטל
שגיון לדוד כנ"ל, וא"כ הוי כמו אחטא ואשוב
והוא טוב, משא"כ לעשות שני פעמים זה אי
אפשר, דבפעם ראשונה כבר יודע שדבר זה
עבירה ואין לו לחזור ולעשותה, ואתי שפיר.

[2] כִּי מִרְאשִׁית לֹא חָשַׁב כִּי פִתְאוֹם יָבוֹא הַיָּצֵר
הַשּׁוֹדֵד עָלָיו. ראה בערבי נחל (שלה דרוש א)
שדייק כן בכתוב וז"ל: ועל פי זה ביארתי פסוק
במשלי (כו יא) 'ככלב שב על קיאו כן כסיל שונה
באולתו'. ויש לדקדק, הלא מושכל ראשון שאין
כסיל עושה דבר חכמה רק שטות, וא"כ כשהוא
שונה ודאי שונה באולת, וא"כ 'באולתו' מיותר,
דכיון דקאמר 'כסיל שונה' ודאי דבאולתו הוא
שונה. ותו מאי 'באולתו', הל"ל באולת. ויובן עם
האמור, כי בתחלה כשאדם עושה עבירה, הגם
שכל עבירה הוא שטות, וכאמרם ז"ל (סוטה ג.) אין
אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות, מ"מ
נוכל לומר שלא לתלות האולת בו, רק שהיצר
הרע נתלבש בו בקרבו, והראה לו שאין דבר זה
שטות, משא"כ כשהוא שונה אז הוי אולתו של
עצמו דאז ודאי שיש לתלות האולת בו, והוא
עצמו בודאי שוטה. ויובן ג"כ עם דברינו מה